

Nemzeti Társalkodó

Szombaton, $\frac{1}{29}$ = (Januárius' 29-dikén)

1831

Csipkés Sándor Dr. Megjegyzéseinek folytatása, a' Fazekas Sámuel' Dr. tanítására, Hanemann' Systemajáról - (N. Társalk. 5--4dik Sz.)

Sydenheim, és utánna Stoll, a' Boerhávé' Tanítása szerint, a' gyógyítási módokban, némely újj szabásokat vagy modificatiókat előre tévén a' Gastricus vagy Saburosus (gyomorbeli sár) orvaslási methodust kiformálták; és mind a' kettőnek Authoritássok tselekvé, hogy az Orvasok közönségesen, a' 18-dik Században, vizsgálát és meggondolás nélkül, a' Gastricismusnak hódoltak; mellyet talán nem a' Theoreában megmutatott állásoknak lehet tulajdonítani, hanem inkább abban az időben, az orvosi végre-hajtásoknak (praxis) szerentsétlen' elterjedésében lehet és kell nézni, mely igen gyakran megtörténik: hogy egy közönségesen megállított és értelmes orvosi Theoreának igasságában méltóságát, a' partialis el nyomja. — Mind a' kettőnek gyógyítási módjok abban állott, hogy az eldugúlt részeket ki kell nyitni; az enyves nedvességet fel olvasztani; a' felolvasztottakat kihajtani, érvágással (pneumothomia) sokkal, és nyálosságot bévágó (incidentia) és felolvasztó (solventia) szerekekkel és eszközökkel; kevés mértékben hántatót adni, hogy azzal csak emeljes és indíttassék; és a' romlott kedvessé-

gek ellen, elváltóztattakat (alterantia) és hashajtókat adni; végtére az ellágyúlt vagy gyengült részeket, keserű (amaricantia) és erőssítő (cordialia) orvosságokkal megerősíteni. — Sydenheim és Stoll, a' közönséges betegségeket, az uralkodó constitutiókban megkülömböztették; és a' febris stationariát és annuat, s több más felosztásokat szereszték.

A' nagy Boerhávenak az orvositudományban theoreája, a' Swieten, Sydenheim, Stoll' sat. Oskoláiban; a' Hypocrates és Gallenus megállított fundamentumán, (natura), megmutatott principiumán, (experientia), és meghatározott básissau (actio animalis, vitalis, naturalis); némelj modificatiókkal, a' 18-dik századnak végezeteig megmaradott; de hogy az orvositudomány tanításait állatásaiban, ellenkezések, és annak igasságában kétségek ne emelkedtek volna, azt már csak nem kielégítőképpen láttuk. — Ki? Mi? és Hol? lehet az oka, hogy annak léteében és jóságában igasságát fel nem találhattjuk.

A' múlt 18-dik század végezetében, már több értelmes orvasok, a' gastricismuson vagy a' sabarosításon épült theoreának igazságában kételkedni kezdettek; de még is a' constituált formált és regulázott orvosi tudomány theoreájának özönében merült képzeleteket meg nem

tudták győzni; ha szintén sokan az igazságot megesmérték is, mert a' részrehajlásnak lelke azokat is el nyomta.

Készületben vala tehát, a' 18-dik század végezetével, sok értelmes orvosoknak elméjekben, az orvosi tudomány tanításának igazságához közelebb jutni, hanem nagy impulsus vagy tsendülés kívántatik arra: hogy egy olyan kolossalis épület, mint az orvosi tudomány, a' maga állásában megrázattassék. — Csak egy ember vala német országban az a' mérész bátor, a' ki az orvosi tudománynak kemény talpkövéen álló épületét, az egész földgöjébissán megrázta; de nem dőlötötte le mint Sámson a' Phylisteusok palotáját; mert még májig is, Hypocratesnek és Gallenusnak, és ezek után a' többeknek is, különböző szabásokkal, az orvosi tudományban theoreájok megmaradott.

Doctor Brown vala az az ember, a' 18-dik Század végezetében, mint Paracelsus a' 16-dik Században; a' ki az Orvosi tanítást, a' maga Básiában vagy Alapjában megrázta; de nem Fundamentumában és Principiumában; és ő mint Solitarius, Theorejának Fundamentumát, a' Életben állította-meg: mint Dualista, principiumát; Kant szerint, a' lélekben mutatta-meg; és mint Triarista, vagy Keresztény, Básiát a' Természetben határozta-meg. — Megtserélte tehát Brown, a' szovak értelmében, (verba valent usu) Hypocratesnek Fundamentumát, Principiumát és Básiát; tsak ugyan a' Triarismusban; és tanításában Dualista volt; Orvos pedig Solitarius. — Dr. Brown, a' maga Theoráját, az életben, a' Lélek által, a' Természet elevevényében (energia) állította; mely elevevényet ő az ember testben nézet, és azt a' testben mint Tehetséget, fel osztotta Asklepiades szerint, feszültségre (Stenia) és Lankotságra (Astenia). Az életben, mint Centrumban vagy Indifferens pontban, nézte természetben vagy

testben az elevevényet, és azt még munkáságra-nézve, az érzésben vagy a' lélekben, felosztotta Haller szerint, két Polusokra, úgymint: érzékenységre (sensibilitas) és Izgathatásra (irritabilitas), mellyekben a' vonszo és visszatásító erőt gondolta. — Ezen két Polusoknak a' Centrumban vagy az Indifferens pontban való Megegyezéseket, mondotta egésségnek; mellyet ő' úgy tekintett, mint az Igasságnak definitióját; és a' Centrumban a' Polusoknak több vagy kevesebb mértékbenvaló ellenkezéseket, vagy differens pontyokat, betegségnek állította. — Brown-nak Pharmacologiája is tsak két részekre oszlott: erőssítőkre, és gyengítőkre; mellyet Dr. Horn maga Pharmacologiájában kidolgozott. — Már hogy Dr. Brown, az Orvositudománynak változhatatlan fundamentumát, az életben, akarattya által megtalálta; tsalhatatlan Principiumát, a' lélekben, gondolattya által nézte, és igaz básiát a' természetben képzelete által látta, úgy vagy az; de hogy még mind azokat, egyedül az okosság útján, az emberi értelemre-nézve világosan tisztán és igazán megfejtette volna, azt, maga is, mint Bölts nem erőssíti.

Sokkal nagyobb rendülést okozának Európában; és más részeiben is a' földnek; Brown-nak Theoreájáról (még nem Systemájáról) tanítványai; a' kik az ő könnyen felfogható tanításának, fundamentumábanvaló Intézetét, Principiumábanvaló Irányzását, és Básiábanvaló tzelte-elérésének végrehajtását, még világosan tisztán és igazán nem értették; hanem tsak egy két újj köntösben változtatott szavaknak, a' tudásbanvaló kimondásokkal, Brown-nak értelmét magokban lenni gondolták. — Az ifjú Orvosoknak ezen elragattatásokat, (exstatis), az értelmes és tsendesen meggondoló Orvosok, a' kik már Brown-nal együtt készületben voltak, az Orvositudománynak Igas-

ságát megállítani; melyre már ők az Isteni segedelem, és a régi Orvosoknak útmutatások által és önn vizsgálattjok és tapasztalások által vezetették. — Látván azt, hogy Brownnak tanítása elmagyaroztatik: és azon balvélekedéseknek, a gyógyítási módban való végrehajtasok által, a szenvedő emberiségnek tetemes károkat okoznak. — Ellen állának, és úgy két Partájra oszlának meg az Orvosok. — Az egyik Partáj a Humorálistáknak tanításokat védelmezte, a másik pedig a Solidáriusoknak végre-hajtasokat oltalmazta; és kemény tentás tsatákat kiállának; míg a mértéklett Orvosok, mint Péter Frank, Huffeland, Girtáner, s, több mások felállának; a kik Brownnak Theoreáját tiszteletben tartották; és a két Partajt a 19-dik Század kezdetében, ösi jussoknak a Tapasztalásnak fenntartásával megbékéltették; és Penna nyugvást kötöttek, oly' feltétellel: hogy mind addig az orvositudományban a Systemát töröljék-el, míg annak egy változhatatlan fundamentomat meg nem állítanak; egy tsalhatatlan Principiumot meg nem mutatnak; és egy igaz bäsist meg nem határoznak; saabadságában légyen pedig minden Orvosnak a Constituált Törvények szerént, a tapasztalás által Theoreákat formálni és azt a szerént régulázni.

Igy állának-fel a jelenvaló Seculumban, több nevezetes Orvosok; mint Röschlaub, Troxler, Joseph Frank, Kern, Markus, Martens, s több mások; a kik között különösen, Mezmer, Schelling és Gall, Theoreájokban az Orvosi-tudománynak három nagy Themájit, úgy mint az életet, lelket, és a természetet tárgyul felvették, és fejtegetni kezdték. — Mind a hárman Theoreájoknak fundamentumat a természetet, Principiumot, a vonszo és visszataszító erőt, és bäsisül a testnek elegyítésében és formájában változásait tették; és neveztek ma-

gokat Naturalis Phylosophusoknak. (?) Különösen, Mezmer, a természetben kereste a' élet valóságának tulajdonságait fel találni; Schelling igyekezett a' természetben, a' Lélek valóságának munkásságait fel fedezni; Gall pedig a' vizgálat és a' tapasztalás által törekedett, a' természetben, a' test valódiságának kimutatásait meghatározni. — Hanem hogy még färadásokban tzelt értek volna, kétségben hozza Dr. Hartmannak az ő critikai Irása; ezen tzim alatt: der Geist des Menschen, in seinen Verhältnüssen zum physischen Leben, oder Grundzüge zu einer Physiologie des Denkens. — Végtere Dr. Reil herculesi erővel igyekezett közönségesen az Orvosokat, az orvosi-tudománynak változhatatlan fundamentomában, tsalhatatlan Principiumában, és Igaz bäsissában megegyeztetni; hanem hogy ő is tzelt nem érhetett, annak az oka egygyedül tsak ezen Közmondás: quot Capita tot Sensus.

Dr. Hanemann a' mérséklett Orvosok között a' maga idejében egy; meghatalmazva látván magát arra: hogy a' tapasztalás útján ő is a' gyógyítási módban egy új Theoréát formálhat, és azt régulázhatja is: mellyet Nagy Erdélyországban Dr. Fazekas Úr követni kíván. — Már hogy Dr. Hanemann, a' mélyen belátó Tudósok között egy a' maga Nemében a' tagadhatatlan; hanem hogy még Theoreája nem sanctiált, az is bizonyos; mert szabad vala neki is tanítását Régulákban leírni, mint minden más Orvosoknak a' tapasztalás útján, a' kik az orvoslási szabadságot diplomatrice megnyerték. — Dr. Hanemannak pedig tanításából úgláttzik: hogy vélekedését, legközelebbről Mezmertől költsönözte; Mezmer pedig Helmontól, a' Philosophiának Hypothesisseiből, úgymint: a' Physicai Influxusból, a' Systema Causarum Occasionalium-ból, vagy pedig a' syste-

ma Harmoniae Praestabilitae-ből; mely Hypothesiseket ugyan, még a' maga valóságának tulajdonságában, munkásságában és kimutatásában, világosan tisztán és igazán, sem Aristoteles, sem Cartesius, sem pedig Leibnits, meg nem állítottak, meg nem mutattak, és meg nem határoztak. — Maga Dr. Hanemann is a' Cronicus betegségekről írt Homöopathicus könyvének előbeszédgyében, megvalja: "hogy ezen tanítása még csak egy találmány (fund) mellyet bővebben kifejteni szükséges lészen; és kár lenne hómáljban hadni." — Már hogy Hanemannnak Theoreájában elrejtve vagyon valami, a' bizonyos; a' hól ő a' maga pathologica tanításának, egy új titulust ad, két Görög szavakban, össze kötve úgy mint: Omios (hasonló) és Pathos (szenvedés), mellyet egy szóval Homöopathiának vagy hasonló szenvedésnek nevez. Hanemannnak Principiuma az életerő; Symboluma pedig a' következő: contraria contrariis, similia similibus; melynek még a' maga valóságában, értelmét fel nem foghattjuk; vagy talám csak én nem érthetem. — Nekem ugyan vala egy versben szerentsém, a' Dr. Hanemann hűséges tanítványát Tekintetes Dr. Fazekas Sámuel Urat, személyesen megkérni, a' végett: hogy világosítson meg engemet, ezen új gyógyítási módnak fundamentumában és básiában való értelméről; hanem az egész megejtésnek resultatuma, csak ennyiben álla a' feleletben: "hogy, én csak gyanítok, és nem disputálok." — Az igaz ez egy socratesi felelet magában; de Christus Urunknak is Tanítványai, a' példabeszédekét nem értvén, hátrok valának megfejtve magyaráztatni azokat tanítóikkal; nekem tehát az én symbolumom mellett: In te Domine speravi: non confundas in aeternum; nem maradott a' Homöopathiáról világosításomra egyéb hátra, mint

Christus Urunknak azon mondása: hogy nintsen olyan titok, mely az időben ki ne nyilatkozodnék; és nintsen olyan elrejtett dolog, mely a' Helyben fel ne fedeződne.

Most közelebből leheték olyan nagy szerentsés, a' Nagy Erdélyországi Nemzeti Társalkodó által; mellyet nekem a' Szamosújvári Vár' Commendánsa Nagy Méltóságú L. Báró Josintzi József Úr ő Nagysága, olvasás véget által adott; mellyet olvasgatván, a' több nevezetes tárgyak között, következően Tekintetes Dr. Fazekas Sámuel Úrnak Felszólása, más Orvos-társaihoz, a' Dr. Hanemann új gyógyítási módjának követésére; mellyet figyelemmel olvasván, találtam ugyan benne valamit, de minden megvilágosítás nélkül, 's e' mellett még azon 14 paragrahusokat, a' Tanítás módjának rendje nélkül, mellyekben a' dolognak és tárgynak valóságát meg nem magyarázza; és végezetre írását, így rekeszti bé: már várom ki felel-meg tettével ére?

Valósággal egy olyan nagy érdemű és Tudós férjfiúnak, felszólítására irányzott tzelját meg nem foghatni; a' midőn más Orvos-társait egy új gyógyítási módnak követésére, oly nagy enthusiasmus-sal serkenti; melynek sem fundamentumát meg nem állítja, sem principiumát meg nem mutatja, sem pedig básiát meg nem határozza; melyből tehát úgy nézne ki: hogy vagy Orvos-társait el-tantorítani, vagy a' Publicumot eltsábitani, szándékoznék 's ügyekoznék. — A' szemesen vizsgáló, figyelemmel tapasztaló, és méjjen meggondoló, mérséklett Orvosok, a' Dr. Hanemann Tanítását ugyan meg nem vetik; és azt rólla fel sem teszik: hogy ő a' maga akarattját intézetében világosan ne tudta volna; gondolatját irányzásában tisztán ne ösmerte volna; és képzeletét végrehajtásában igazán ne értette volna; hanem még is

azt által látják: hogy tudását, ösmere-
tében és okosságában, másoknak értelmek-
re nézve, munkájában, világosan tisztán
és igazán, megmagyarázva ő is ki
nem fejtette; azért pedig, hogy én 's
mások is talám, még az ő Intézetének
irányzásában való Tanítását a' tzelt-elé-
résre nézve, értelmünkben fel nem fog-
hatjuk, azért azt meg nem semmisíthet-
jük; de még is vaktában mind addig nem
követjük, míg abban a' mi értelmünk
is meg nem világosodott; annál is inkább
a' midőn vagyunk nekünk, egy, közön-
ségesen, constituált formált és regulázott,
Orvosi Theoreánk, mely az első Orvosi
Tanító által, ugyan azon három nagy
themákon; élet, lélek, és természet ép-
pült, mellyen minden Orvos, és Hane-
mann is épít. — Ki felel meg tehát, az
Orvosok között, a' Felszóló Orvos Ur-
nak kívánságára tettivel? — ? — ? —

Minekülánna már az Orvositudomány
historicali kezdetének foljamatjának és a'
mostani állapotjának, rövid physiologi-
cai, pathologica, és pharmacologica szem-
revételéből vagy synopsissából, a' szüntel-
lenvaló változásait Tanításaiban láttuk;
és különböző szabásait vagy Modifica-
tioit állatásaiban észrevettük; talám nem
hibáztattjuk Dr. Hanemannak újított
vagy is inkább tsak modificált gyógyi-
tási módját; 's mind azokat Dr. Fezekas
Ur is, pontos szemügyre vévén, bizonyo-
son talált az öszveséges Orvositudomány-
ban fogyatkozásokat, eltéveljedéseket, és
hibákat; mellyeknek ő is okát fel nem
találhatván kisémet potolhatván, az első-
nek tanítóji páltzájához ragaszkodott 's
az után annak hűséges követője lett. —
Nem tsekély tekintetből szölkítja fel te-
hát, Dr. Fezekas Ur, orvos-társait, a'
gyógyítási mód végrehajtásának (praxis)
megegyeztetésére vagy harmoniájára;
mert az ellenkezés az emberi Társaság-
ban egy legg undakobb metélj; és a' ki

azt gyökerestől ki irtani igyekeznek; an-
nak mejjében jó szív lakozik; de még is
a' mostani világ, (nem mondom a' jöven-
dő) kárhoztatni fogja azon okból: hogy
a' közönségesen megállított Orvosi Ta-
nítást; mely egy átaljában véve, az Or-
vost arra vezeti: hogy az emberi Társaságban
az egészséges állapotot fenn tar-
tsa, és a' szenvedő emberiségnek meg-
bomlott, megsértett, vagy beteges ál-
lapottját a' szükséges szerek, megkíván-
tató eszközök minémüségekkel és meny-
nyiségekkel, a' leg mérsékletesebb mó-
don a' lehetőségig helyre állítsa; a' par-
ticularisért el mellőzi.

Találkoztak tehát az Orvositudomány-
nak kezdetétől fogva, mostanig is nagy
értelmű Orvosok, a' kik annak Tanítá-
sában, valamely üreget találtak; mellyet
még mind eddig elő, jobb részin, min-
denkor, tsak Hypothesisekkel vagy fel-
tételekkel, és különböző vélekedésekkel
töltötték-bé. — Dr. Reil-ig senki sem mé-
részeli az Orvosok között, azt a' kérdést
fel tenni: hogy ösmeri-é az Orvos a' be-
tegséget a' maga valóságában? és hogy
ki és mi gyógyit? bizonyosan Kántnak
azon három kérdései miatt: hogy mit tud-
hat; mit tartozik tselekedni; és mit hi-
het az ember? számkivetésén, megré-
mültek; úgy hogy a' Tudósok a' ki? mi?
és hol? kérdéseket meg is változtat-
ták; a' miért? mimódon? és lehetséges
kérdésekre. — A' miért kérdésért, Gall
a' ki azt fejtegette üldözést szenvedett;
a' mimódon kérdésért Schelling, a' ki
azt meg fejteni próbála borostján koszo-
rut nyert; az utolsó kérdést: hogy le-
hetséges-é; Mezmer világositani akarta,
és az által a' Tudósokat számtalan vé-
lekedésekre vezette.

Ha szintén minden Tudományoknak
Tanításokban való kezdetétől fogva ezen
három nagy kérdéseknek miért? mimó-
don? és lehetséges-é? themájok nem va-

la egyébb mint : az élet, lélek, és a' természet; mellyeknek világos tiszta és igaz megfejtésekre, a' Tudósok minden elméleti tehetségeket reá fordították; de még is azon ürget (chaos?) a' maga igasságában tsak különböző vélekedésekkel állításokban potolták; a' részre hajlások miatt; a' midőn azoknak egy része, a' Solitarismusnak principiumán, a' más része a' Dualismusnak principiumán; és a' harmadik része a' Triarismusnak principiumán építették Theoreájokat; és hijában állott fel egy más, hogy mind ezen részrehajlásokat, az egyben, a' tzelt-elérésre nézve meg egyeztesse; mert a' Solitarius vakmerően hitte: hogy az Igasság tsak az egyben vagyon; a' Dualista képzelete által megmutattva gondolta; hogy az Igasság a' kettőben együüt vagyon; és a' Triarista egyőződve állította: hogy az Igasság háromban együüt vagyon; a' honnan is ez a' mondások: Omne trinum perfectum. — Az első az egyet, a' lételben, Igasságban és jóságban, megkülömböztetni világosan nem tudta: a' másodlik a' kettőt, a' véghetetlenségben, hatalomban és erőben; hasonlítani tisztán nem ősmerte; és a' harmadik a' harmot tulajdonságában, munkásságában és kimutatásában, okosságával kimérve igazán meg nem határozta.

Istenem! hát a' Te alkotásodnak törvényeiben, nem Te parantsolád-é, az emberből ki mondva, kiváltképpen a' Te nemesebb tereméseiteidnek a' földön, az embereknek: hogy legyetek tökéletesek; 's még is a' Te parantsolatod fogyatkozást szenved; kiváltképpen az emberektől megállított tudományokban; nevezetesen pedig az Orvositudományban, a' melyben már maga Hypocrates, az értelmes Orvusról azt mondotta: medicus enim phylosophus (?) Deō æqualis. — Vagy talám azon tzelnek elérésére az utak nem voltak készen; vagy azokat az ember a'

teremtéstől fogva fel nem találta; vagy ha fel találta is azokon menni nem akart. Uram Istenem! hát nem a' Te akaratodtól függ-é a' Te alkotásodban, az embernek lelkében szabadságot (libertas) adni, mellyel a' Te hatalmadban határozottal lenni, az emberben pedig tsak feltétel vagy törvény alatt adad, a' léleken a' szabadságot határozni. — Vagy talám kétségben hozhatják é a' Tudósok vagy Mathematicusok, hogy a' Te tereméseiteid a' kimérésre nézve, nem a' mathematicai törvényekre vólnának regulázva, azért: hogy még a' circulusnak quadratumát fel nem találhatták; vagy a' Phylosophusok a' Te tereméseiteid, a' hasonlításra nézve nem a' phylosophicai állításokra gondolnák alkotva lenni, azért: hogy még a' Lapis phylosophicust meg nem kaphatták; vagy pedig a' Juristák, a' Te tereméseiteid, a' megkülömböztetésre nézve, nem a' juridicai regulákra képzelnék formálva lenni, azért: hogy még a' Gordius götsét fel nem bonthatták. — Teremtő Uram Istenem! hát megváltoztatad-é alkotásodban (a' léleken) tereméseiteid, mellyeket törvényeidben, a' szüntelen való változások alá rendeltél; a' melyekből minden bölts, a' Te lelkedben és igasságodban, véghetetlenségedet, hatalmadat és erődöt; teremétedben, táplálásodban és kormányozásodban; a' világosság, melegség és mozgás által nézi; 's minden tudományát azokból meríti. — Hát nintsen-é a' mindenben (univsum) minden úgy, a' mint vólt vagyon és lézen? — ? — ? —

Mi akadájjoztatta tehát a' Tudósokat, 's különösen az Orvosokat; hogy az Orvositudományban való tanításoknak, változhatatlan fundamentumát vagy kútfejét világosan meg nem állították; tsalhatatlan principiumát vagy kezdőpontját, tisztán meg nem mutatták; és igaz bázissát vagy allapját, igazán meg nem ha-

tárolták? bizonyosan az öszveségés tudományok sorában, nem fogunk más nevezetesebb akadályt találni; mint az egy Idea szónak a maga valóságában való meg nem állítását; mely már a földgölgöbison minden tudományöknak határtalan özőnévé lett. — Hát ugyan ki nem merithetik már soha a Tudósok magokat; Plátónak az időben elmagyarázott, és még ma is a maga valóságában világosan tisztán és igazán nem értett Idea szovából; mely nekik értelmekkel oly szoros egybenkötésben vagyon. — Már hogy az Orvositudomány Theoriáinak; számtalan változásaiban és különböző állatásainak szabásaiban vagy modificatiojiban; minden helyes rendje; és megkívántató's szükséges módja mellett is; fundamentumát világosan meg nem állították, principiumát tisztán meg nem mutatták; és bäsissát igazán meg nem határozták; én kinyílt szívvel, és tiszta magyar szóval megvallom, hogy az öszveségés Theoreákban csak azt az akadályt vettem észre: hogy a' valóságot, (ens substantia, indifferentia, subjectum, Wesen) a' maga határtalanságában (absolutum) a' dolognak (res) határozottságától (positivum) és a' dolgot a' tárgynak (objectum) meghatározottságától, (relativum) a' tulajdonságokra (proprietas) munkásságokra (actio vel functio) és kimutatásokra (phaenomen) nézve, világosan tisztán és igazán, egymástól megkülömböztetve, még meg nem állították, meg nem mutatták, és a' kimerítésben és hasonlításban meg nem határozták; hanem csak a' Hypocratestól kimondott három nagy themákat, úgymint: az életet, lelket, és a' természetet, arbitrarie vagy tettzések szerint az értelemben használták.

Minekélötte tehát a' felszöálló Orvos Úrnak, a' Dr. Hanemann új gyógyítási módjában, Paragraphussairól vagy tzikkeljeiről megjegyzéseimet tenném, szük-

segesnek találtam, hogy a' ki, mint Solitarius neveltetem; az Orvosi tudományt a' dualismusnak principiumán tanúltam; és már az oskolákat végezvén, a' léteben az igasságot és jósságot, a' triarismusnak principiumán megesmervén, a' Solitarismustól elállottam; a' dualismusban kételkedtem; triarista lettem; — a' Triarismusnak úttjain, előre, az Orvosi tudomány tanításának változhatatlan fundamentumát meg állítani; Csalhatatlan principiumát megmutatni; és igaz Bäsissát meghatározni, mellyet én már tsekély értelmem szerint kidolgoztam. Az egész munkát három fő részekre osztottam: az Idealisra, Elementarisra, és Materiálisra. Az idealis rész, szöll az élet-röl (Byologia?) lélekröl (Psychologia) és a' természetröl (Physiologia). — Az elementaris rész, szöll a' szenvedésekröl (Pathologia); és a' materiális rész, szöll az Orvosi szerek-röl (Pharmacologia, vel materia medica).

Itten csak az első fő résznek, foglalttját, egy öszve-szorított és igen rövid synopsisban mutatom-meg; azért hogy megjegyzéseimben a' szószaporitást elkerülhessem?

Megállították azt a' Tudósok, hogy minden tudománynak, szépmesterségnek, és kézimesterségnek, Tanítások vagy Theoreájok (?), egy fundamentumból vagy kút-föböl, kell hogy ki induljon; megmutatták aztat különösön, hogy a' tudomány tanításának, szükségesképpen egy kezdő-pontban vagy principiumon kell kezdödni; és meghatározták aztat pedig közönségesen, hogy a' Tanításnak vagy Theoreának, megkívántatóképpen, és a' szépmesterségnek és kézimesterségnek elkerülhetetlen egy alapon vagy bäsison kell állani. — Én tehát ezen három tekintetkböl, három útat találtam, az Orvositudomány Theoreájának tzel-elérésére. Az első út, a' böltsességnek úttja, (sa-

piencia) mely az életben lélekben, és a természetben vagyon; mellyet Hypocrates csak a munkásságra nézve, (actiones animales, vitales, naturales), kimutatásokban tekintett; de tulajdonságokat meg nem különböztette.

A' második út; az ösméretnek útja, (cognitio), mely a' Tanításban, tanulhatóságban, és a' tanulásban áll; mellyet a' Psychologusok megmutatva, még tisztán meg nem különböztették.

(foljtattatik)

Theorea = theoria; Phylosophus = philosphus; Phylosophia = phil.; Byologia = biologia; a' Commatizálásra nem volt se idő, se patientia.

Nemes Udvarhely-Szék' Statistikai leírása.

Neve ezen Nemes Szék-el-Nemzet' Székének, *Udvarhely-Szék*, mely vétetett annak Fő-várossáról, Udvarhelyről, 's a' mint a' Nemes Szék-el-Nemzet' közönséges megegyezéséből a' Város maga *Anya-Városnak*, az egész Szék-el-Nemzet' *Anya-Várossának*; úgy az egész Szék is *Anya-Széknek*, az egész Szék-el-Nemzet' köz Anya-Székének neveztetett, mint a' mely Nemes Szék csak-nem közepette fekszik az egész Szék-el-Földnek.

Igaz ugyan, hogy eleinten, míg még mostani organizált állapotjára a' Nemes Nemzet el nem jutott vala, mikor a' Nemzet közönséges gyűlést akart tartani a' Törvénynek megvizsgálására, új Törvénynek hozására, az igazgatás dolgainak jó rendbe-tartására, a' köz boldogság' munkálására, 's a' szomszéd Nemzetekkel való egyet-értésre, legelőbb *Maros-Vásárhelyt* tartotta a' Nemzet maga gyűléseit, mint oly' helyen, mellyen a' Szék-el-Nemzet földje más Nemzetekétől a' Maros-vize által választatott-el, a' hol a' gyűlés alkalmatosságával vásárok-is szoktak esni a' Szék-el-Nemzet's más Nem-

zetek között, melyről az a' Hely:akkor *Szék-el-Vásárhelynek-is* hívatott.

De tettett idővel a' Nemzetnek azt a' Szék-el-birodalom' széliben esni szokott gyűlést által tenni ide, ezen Anyaszékbe, mint a' mely az egész Szék-el-földnek csak nem közepette fekszik, mind a' Törvényeknek, mind az Igazgatásnak könnyebb foljamatjára. Ide gyülekezett azért az egész Nemzet, 's itt igazította minden ügyes-bajos dolgait, míg a' Székelek' Fő-Kapitánnya' Hivatala fenn-állott. — Ezek után jött bé az új organizáció, mely a' Szék-el-Nemzet' földét 's Igazgatását hét megkülönböztetett Fő-Székekre 's öt Fiú-Székekre osztotta, mellyeknek szinte mindenikének külön Fő-Tisztje 's Igazgatása helye lett — tsupán Sepsi, Kézdi, Orbai, Székek Három Szék név-alatt, függvén egy Fő-Tisztől, és Csik, Gyergyó Székek-is együtt egytől.

Hossza ezen Nemes Széknek napkeletről napnyugotra, a' Széket Gyergyótól megválasztó nagy roppant erdő közepétől-fogva Felső Fejérvármegye' határáig, mint egy hat mérföld, esvén napkeletre végső lakhelynek Zetelaka faluja, napnyugotra pedig Újj-Szék-el faluja.

Széle, ezen Nemes Széknek, Eszokról Délre, Nemes Maros-Széknek határától-fogva, a' Széket Erdő-vidékétől megválasztó nagy Rika nevezetü erdőnek közepéig megint mintegy hat mérföld, esvén északra végső Helynek a' *Lotzi Fogadó*, idebb *Nagy Solymos* Faluja, Délre *Oklánd* a' Rika erdeje alatt.

Kerülete ezen Nemes Széknek mintegy tizen-nyóltz mérföld.

Határai Északról Maros-Szék a' kis Küküllő foljamatjával egybe; Napkeletre Gyergyó és Csik-Székek; Délre Erdő-vidéke, a' Szászok földével Kőhalom Szász Székkel-egybe; napnyugotra Felső Fejér és Küküllő Vármegyék.

(foljtatása következik)